

Als middelbare scholier viel mijn oog al op de liederen van Huub Oosterhuis en op de koers die toen nog de Amsterdamse Studentenekklesia volgde in conflict met de rooms-katholieke kerk. Na enkele studiejaren filosofie in Nijmegen toog ik in 1978 naar Amsterdam om daar theologie te studeren - hier aan de overkant van de gracht nog wel; er is een brug van daar naar hier. In mei 1981 mocht ik in de Amstelkerk voor het eerst een toespraak houden - ik was toen vijfentwintig jaar, nu vijfenveertig jaar geleden.

Wat mij aantrok toen, was de open, ontspannen sfeer, wars van sacrale dampen, en zeker ook dat het een vrijplaats was, los van ook maar enige formele gebondenheid aan kerkelijke instituties. Vrij kunnen ademen, zonder te ontploffen op het dogma van steen.

En wat mij ook triggerde, om het hedendaags te zeggen, was een nieuwe benadering van de bijbel, niet als een bibliotheek van 'heilige teksten', gekomen van 'alzo hoge alzo veer', maar als een groot, verbindend verhaal 'van mensen voor mensen', zoals Huub het typeerde. Het bleek in de kern te gaan om een verhaal van bevrijding, een niet aflatende oproep tot onderlinge solidariteit, een visionaire verbeelding van deze wereld anders.

Daarover moest het dus gaan. Zo zouden we dat boek kunnen en moeten lezen. En daar wilde ik mij bij aansluiten en aan bijdragen, daar wilde ik mijn levenswerk van maken, met de prille intuïtie - ik wist nog bijna niks - dat dit het leesproject moest zijn, als een begaanbare weg - een uitweg, om te beginnen, uit allerlei wildgroei en aanslibbels - die zware hypotheek van geschiedenis en gestolde tradities. Het zou toch echt moeten gaan over jou en over mij, over wij mensen in deze wereld.

We hoorden een fragment uit het boek Jozua. Lastig boek, Jozua. Met een arsenaal van teksten om over te struikelen. Ik voel de weerzin bij velen. Moeten we zo'n boek nog wel lezen?

Ik vind van wel. In de wetenschap en overtuiging dat een verhaal als de inname van Jericho, die, let wel, nooit heeft plaatsgevonden, niet is opgeschreven als voorbeeld om na te volgen. Zo van wat daar staat, moeten wij ook doen. Wij moeten het niet doen, wij mensen moeten de oorlog afleren.

Lezen we het boek Jozua van heel dichtbij, dan is dit de conclusie: hier wordt verhaald hoe het land wordt bevrijd van koningen, van geweldenaren, van niets en niemand ontziende mensenverslinders. Een samenleving, door hen bestierd, mag niet bestaan. Nergens in deze wereld mag zo'n samenleving bestaan.

In het twaalfde hoofdstuk van Jozua vinden we een lijst van verslagen koningen, eenendertig in totaal. (Zoveel koningen, op dat kleine stukje grond? We lezen een verhaal, geen historische verslaglegging.) Een lijst van verslagen koningen dus, geen lijst van verslagen volkeren. Anders gezegd: volkeren moeten worden bevrijd van hun koningen.

Het boek Jozua vertelt over een volk dat een rivier is overgestoken, een grensrivier, om een land binnen te gaan en daar te wonen. Niet willekeurig een land, niet op de bonnefooi, maar een land dat is toegezegd. Zo wordt het verteld. Ze hebben een verleden van slavernij achter zich gelaten, zijn daaruit 'bevrijd', en gaan nu het land van de vrijheid binnen. Onderweg daarheen hebben ze de mogelijkheid gekregen zich opnieuw uit te vinden, zich te ontdoen van slavernij, innerlijk en uiterlijk. Wie zijn wij? Wat is onze bestemming? Hoe te leven met elkaar

en met anderen - onbekenden, vreemden die we zullen ontmoeten? En voor wie wijzelf vreemden zijn.

En dan vertelt het verhaal hoe ze die rivier zijn overgestoken. Als was het een 'wonderwerk' - zo staat het er letterlijk. Het water wordt afgesneden, het gaat staan als één dam. Over droge grond trekt het volk naar de overzijde, terwijl de Kist met de twee platen en daarop gegrift de Tien Woorden midden in de rivier staat.

Afgesneden werd het water van de Jordaan. Zoals hier verteld, voor toekomstige generaties, van ouders op hun kinderen, is het de Kist van het Verbond met de Tien Woorden die de rivier doorwaadbaar maakt. De les is: enkel de Tien Woorden, dit magna charta van vrijheid en recht, maken de weg vrij naar het land dat 'gegeven' is, en het land is de ruimte waar de Tien Woorden moeten worden gedaan en volbracht.

Dan spreekt de God, JHWH, de vierletternaam, de God 'Ik zal er zijn', tot Jozua (Jozua 4:2-3):

Neem uit het volk twaalf mannen,
één man voor elke stam, één man,
en geef hun de opdracht:
'Draag van hier, uit het midden van de Jordaan,
van waar de voeten van de priesters staan, onwankelbaar,
twaalf stenen,
doe ze overtrekken met jullie mee
en leg ze neer op de plaats
waar je deze nacht zult overnachten.'

Twaalf stenen, ter gedachtenis. En die stenen liggen daar in het midden van de Jordaan, waar de priesters staan met de Kist, waar het droog geworden is - en vandaar worden ze naar de overkant gedragen.

En dan staat er: 'Morgen zullen jullie kinderen hun vaders vragen: "Wat betekenen deze stenen?"' Zoals op de Seideravond, de vooravond van Pesach, het jongste kind vragen stelt als 'Waarom is deze avond anders dan alle andere avonden?' en 'Waarom vieren we Pesach?' (Exodus 12:26-27).

Als je kinderen je vragen... Kinderen komen met vragen - omdat ze iets willen weten, iets niet begrijpen en zoeken naar een verklaring. Hoe zit het nu? En waarom is het zo en niet anders? Kan het niet misschien toch anders? En zo niet, waarom niet? Het vraagwoord 'waarom' wordt door kinderen verreweg het meest gebruikt. Want het leven is één groot raadsel, een bijna onontwarbaar kluwen, vol rechte wegen, kronkelwegen en zijpaden - probeer maar eens de juiste richting te vinden, die ene die bij jou past. En dan leren koers te houden. Om na verloop van tijd te ontdekken dat je misschien wel van koers moet veranderen. Een nieuwe richting inslaan. Want je leeft niet alleen, maar met anderen samen, mensen om je heen, ook nog eens in telkens wisselende omstandigheden.

Je kinderen meenemen in een verhaal - een verhaal van bevrijding. 'Wij waren slaven van Farao in Egypte. Toen heeft JHWH ons uitgeleid uit Egypte met sterke hand (...) om ons te brengen naar het land dat hij gezworen heeft aan onze vaders, dat hij het ons geven zou.' Om wat te doen in dat land? Om 'al deze voorschriften te volbrengen'. Dat wil zeggen: leven volgens de discipline van de vrijheid. En je daarin blijven oefenen. Dus herhalen, die

voorschriften, ze reciteren, ‘thuis en onderweg’, en je telkens afvragen: hoe versta ik ze - hoe pas ik ze toe, hier en nu, de woorden die geschreven staan?

‘Leer ze aan je kinderen.’ In de getto’s van Polen leerde men kleine kinderen het *alefbeet*, het Hebreeuwse alfabet, door hun houten lettertjes te geven waarop honing was gesmeerd. Dat ze smaak zouden krijgen voor de zoetheid van de Tora, dat ze de Tora zouden liefhebben, in hun hart prenten, thuis en onderweg.

Met Huub heb ik ooit het boek Jozua vertaald, alle vierentwintig hoofdstukken. Dat was ongeveer rond de eeuwwisseling, in het kader van het project ‘De hele bijbel gelezen en uitgelegd’.

Die vertaling van het boek Jozua die we toen maakten, is nooit uitgebracht. Maar dat gaat nu toch gebeuren, komend jaar. Het lijkt me nodig en bij de tijd, juist ook vanwege heikele thema’s als de zogeheten ‘landbelofte’ en de encensering van verovering en vernietiging. Hoe lezen we zulke verhalen? Zeker als ze historisch nooit hebben plaatsgevonden. Waarom zijn ze dan zo opgeschreven? Kon het niet anders, dat we het beter zouden begrijpen?

Ik ben doende die vertaling van Jozua grondig te bekijken, waar nodig op te frissen en van verklarende aantekeningen te voorzien - en Mirjam helpt mij daarbij. En jullie kunnen ook meehelpen. Er staat een leerhuis op de rol, vier dinsdagen in oktober - en de vragen en suggesties die je hebt gaan mee in de aantekeningen.

In de context van het project ‘De hele bijbel gelezen en uitgelegd’, schreef Huub Oosterhuis het volgende:

Er is in onze samenleving behoefte aan plaatsen waar solidariteit en volharding worden geleerd en aangemoedigd. Leerhuizen. Zonder veelvormige liefde valt een samenleving uit elkaar en raken mensen ontheemd. (...)

Huizen waar wij bezieling leren. Wij zullen leerhuizen stichten, waar het bijbelse verhaal over een ‘betere’ wereld ons opnieuw bezielen kan. (...) Leerhuizen waar wij ons oefenen in beschaving. Beschaving is rekening houden met het feit dat er andere mensen bestaan. Europa lijdt aan een toenemend gebrek aan beschaving.

En nog altijd lijdt Europa aan een toenemend gebrek aan beschaving. Wat betekent: er wordt minder en minder rekening gehouden met het feit dat er andere mensen bestaan. Europa, de wereld - het wordt er niet beter op. Even over de grens, in Saksen-Anhalt, behaalt *Alternative für Deutschland* een monsterzege. In 1933, dat ominieuze jaar, schreef Joseph Roth dat het Europa van de geest had gecapituleerd voor de zwakke krachten: ‘Het capituleert uit zwakte, uit sloomheid, uit apathie, uit onbezonnenheid.’

Wat we nu zien, zijn het de schaduwen van morgen? Zal het onverminderd zo verder gaan? Welk alternatief hebben we in huis? Wat zullen de antwoorden zijn op al deze vragen? Moeten wij niet zelf die antwoorden zijn? Waakzaamheid is geboden. En weerbaarheid. Niet capituleren. Want we hebben kinderen. En kindskinderen.